

DE STILLE PATIËNT

Alex Michaelides

De stille patiënt

Vertaald door
Els Franci-Ekeler

2019
AMSTERDAM

Cargo is een imprint van Uitgeverij De Bezige Bij, Amsterdam

Copyright © 2019 Alex Michaelides

Copyright Nederlandse vertaling © 2019 Els Franci-Ekeler

Oorspronkelijke titel *The Silent Patient*

Oorspronkelijke uitgever Celadon Books, New York

Omslagontwerp Buro Blikgoed

Omslagillustratie © Getty Images

Foto auteur © Andrew Hayes-Watkins

Vormgeving binnenwerk Adriaan de Jonge

Druk Wilco, Zutphen

ISBN 978 94 031 4660 7

NUR 305

uitgeverijcargo.nl

Voor mijn ouders

‘Maar waarom spreekt zij niet?’

– Euripides, *Alkestis*

PROLOOG

Alicia Berensons dagboek

14 juli

Ik weet niet waarom ik dit schrijf.

Nee, dat is niet waar. Ik denk dat ik het wel weet, maar dat ik het niet wil toegeven, zelfs niet tegenover mijzelf.

Ik weet ook niet hoe ik het moet noemen – dit, wat ik aan het schrijven ben. Het lijkt wat overdreven om het een dagboek te noemen. Ik heb niets bijzonders te vertellen. Een Anne Frank houdt een dagboek bij, en een Samuel Pepys – niet iemand zoals ik. Ik zou het een logboek kunnen noemen, maar dat klinkt zo gedragen. Dan zou ik er elke dag iets in moeten optekenen, en dat wil ik niet. Zodra iets een heilig moeten wordt, ben ik erop uitgekeken.

Misschien hoeft het geen naam te hebben. Een naamloos iets waar ik af en toe in schrijf. Ja, dat is beter. Zodra je iets een naam geeft, zie je het hele plaatje niet meer, en waarom het belangrijk zou zijn. Je ziet alleen het woord, maar dat vormt slechts een klein onderdeel, het topje van een ijsberg. Ik ben trouwens nooit erg goed geweest met woorden, ik denk in plaatjes. Wat ik zeggen wil, beeld ik uit. Ik zou hier ook nooit aan begonnen zijn als Gabriel er niet op had gestaan.

Ik voel me de laatste tijd een beetje gedeprimeerd, om allerlei redenen. Ik dacht dat ik dat aardig wist te verbergen, maar hij had het toch in de gaten – logisch, hij heeft altijd alles in de

gaten. Hij vroeg hoe het schilderen vorderde. Ik zei dat het niet erg lukte. Hij schonk een glas wijn voor me in en ik ging aan de keukentafel zitten terwijl hij het eten klaarmaakte. Ik vind het leuk om naar Gabriel te kijken als hij in de keuken bezig is. Hij is een sierlijke kok – elegant, geconcentreerd, als een balletdanser. Ik ben het tegenovergestelde. Chaotisch. ‘Vertel,’ zei hij.

‘Er valt niets te vertellen. Ik kom gewoon af en toe vast te zitten in mijn eigen hoofd. Dan voel ik me alsof ik door modder waad.’

‘Je zou kunnen proberen dingen op te schrijven. Bijhouden wat je doet. Misschien helpt dat.’

‘Ja, wie weet. Ik zal het eens proberen.’

‘Niet proberen, lieverd. Dóén.’

‘Goed.’

Hij bleef erover zeuren, maar ik deed niets. Een paar dagen later gaf hij me dit boekje, om in te schrijven. Het heeft een zwarte leren kaft en stevige, witte, lege bladzijden. Ik streek over de eerste pagina, voelde hoe mooi glad het papier was, sleep een potlood en begon.

Hij had uiteraard gelijk. Ik voel me nu al beter – schrijven werkt bevrijdend, het is een uitlaatklep, het geeft me een plek waar ik dingen kwijt kan. Het is te vergelijken met therapie.

Gabriel zei het niet met zoveel woorden, maar ik weet dat hij zich zorgen maakt. Eerlijk gezegd – en waarom zou ik het hier niet eerlijk zeggen – heb ik er alleen in toegestemd dingen op papier te zetten om hem gerust te stellen – om te bewijzen dat hij zich nergens zorgen over hoeft te maken. Ik vind het namelijk vreselijk als hij dat doet. Ik wil hem niet bezorgd, ongerust of verdrietig maken. Ik hou van Gabriel. Hij is zonder enige twijfel de liefde van mijn leven. Ik hou zoveel van hem, dat het me weleens dreigt te overweldigen. Soms denk ik...

Nee. Daar ga ik niet over schrijven.

In dit boekje komen alleen ideeën en gedachten te staan die me in artistiek opzicht inspireren, die me in creatief opzicht raken. Ik ga alleen positieve, blijde, normale gedachten opschrijven.

Rare gedachten staan we niet toe.

DEEL EEN

‘Wie ogen heeft om te zien en oren om te horen, kan zichzelf ervan overtuigen dat stervelingen geen geheim kunnen verbergen. Wie met zijn lippen zwijgt, babbelt met zijn vinger-
toppen; uit al zijn poriën dringt het verraad naar buiten.’

– Sigmund Freud, *Inleiding tot de psychoanalyse*

I

Alicia Berenson was drieëndertig jaar oud toen ze haar man vermoordde.

Ze waren toen zeven jaar getrouwd. Beiden waren kunstenaar – Alicia schilderde en Gabriel was een beroemde modefotograaf. Hij had een opvallende stijl. Hij fotografeerde half verhongerde, halfnaakte vrouwen in vreemde, weinig flatterende posities. Sinds zijn dood is de waarde van zijn foto's astronomisch gestegen. Ik vind zijn werk eerlijk gezegd nogal gekunsteld en oppervlakkig. Het heeft niets van de diepgang van Alicia's beste werk. Nu weet ik niet genoeg over kunst om te kunnen beoordelen of Alicia Berenson als schilderes de tand des tijds zal doorstaan. Haar talent zal nu altijd worden overschaduwd door de negatieve bekendheid die ze heeft verworven, waardoor het moeilijk is objectief te zijn. Je zou me er ook van kunnen beschuldigen bevooroordeeld te zijn. Ik kan slechts mijn mening geven, voor wat die waard is. Voor mij was Alicia een genie. Afgezien van haar technische vaardigheden hebben haar schilderijen iets waardoor ze je aangrijpen, bij de keel vatten, en dan in een ijzersterke greep houden.

Gabriel Berenson is zes jaar geleden vermoord. Hij was vierenveertig jaar oud. Het is op 25 augustus gebeurd. Misschien herinner je je nog dat het een ongewoon warme zomer was waarin alle hiterrecords werden gebroken. De dag waarop hij stierf was de warmste dag van dat jaar.

Op de laatste dag van zijn leven was Gabriel vroeg opgestaan. Al om kwart over vijf reed een auto voor bij het huis waar hij en Alicia woonden, in het noordwesten van Londen, aan de rand van Hampstead Heath, om hem naar Shoreditch te brengen voor een fotosessie op het platte dak van een van de gebouwen daar. Hij besteedde de hele dag aan het fotograferen van fotomodellen voor *Vogue*.

Er is niet veel bekend over wat Alicia die dag heeft gedaan. Ze zou binnenkort een expositie houden en liep achter met haar werk. Vermoedelijk is ze de hele dag aan het schilderen geweest in het zomerhuis aan het eind van de tuin dat ze recentelijk had laten verbouwen tot atelier. Gabriels fotosessie liep uit. De chauffeur zette hem pas om elf uur thuis af.

Een halfuur later hoorde hun buurvrouw, Barbie Hellmann, een aantal schoten. Ze belde de politie. Om vijf over halftwaalf reed een patrouillewagen van bureau Haverstock Hill naar het adres van de Berensons. De agenten waren binnen drie minuten ter plaatse.

De voordeur was niet op slot. Het huis was in duisternis gehuld; geen van de lichtschilders deed het. De agenten liepen door de gang naar de woonkamer. De lichtbundels van hun zaklantaarns gleden kriskras door de kamer. Ze zagen Alicia bij de open haard staan. Haar witte jurk lichtte spookachtig op in de felle lichtbundels. Ze leek zich er niet van bewust te zijn dat de agenten er waren. Ze stond roerloos, bevroren, als een uit ijs gehouwen standbeeld, en had een eigenaardige, angstige uitdrukking op haar gezicht, alsof ze werd geconfronteerd met een onzichtbare dreiging.

Op de vloer lag een vuurwapen. Ernaast, in het donker, zat Gabriel roerloos op een stoel, waaraan hij was vastgebonden met ijzerdraad dat rond zijn enkels en polsen was gewonden. Eerst dachten de agenten dat hij nog leefde. Zijn hoofd hing schuin naar voren, alsof hij bewusteloos was. Toen onthulden hun zak-

lantaarns dat Gabriel diverse keren in het gezicht was geschoten. Van zijn knappe gelaatstreken was niets meer over, ze waren veranderd in een geschroeide, geblakerde, bloederige massa. Aan de wand achter hem plakten stukjes schedel, delen van zijn hersenen, plukjes haar. En bloed.

Er was veel bloed – spetters op de muren, donkere riviertjes die over de vloer stroomden, langs de nerven van het hout. De agenten dachten eerst dat het Gabriels bloed was. Maar het was wel erg veel. En toen glinsterde er iets in het licht van hun zaklantaarns. Naast Alicia's voeten lag een mes. Een van de lichtbundels gleed over de vlekken op Alicia's jurk. Een agent greep haar armen en hief ze op naar het licht. Er zaten diepe sneden in de aderen van haar polsen – verse sneden waar bloed uit gutste.

Alicia verzette zich tegen de pogingen haar leven te redden; er waren drie agenten nodig om haar in bedwang te houden. Ze brachten haar naar het Royal Free Hospital, dat zich op slechts een paar minuten afstand van hun huis bevond. In de ambulance raakte ze bewusteloos. Ze had veel bloed verloren, maar ze overleefde het.

De volgende dag werd ze in een privékamer van het ziekenhuis door de politie ondervraagd, in het bijzijn van een advocaat. Alicia zei tijdens het verhoor geen woord. Haar lippen waren bleek, bloedeloos. Ze trilden af en toe, maar vormden geen woorden. Alicia gaf geen antwoord op de vragen van de agenten. Ze kon of wilde niet praten. Ze zei geen woord toen ze werd beschuldigd van de moord op Gabriel. Ze bleef zwijgen toen ze in hechtenis werd genomen, weigerde te bevestigen of te ontkennen dat ze het had gedaan.

Alicia sprak nooit weer.

Haar aanhoudende zwijgen veranderde dit verhaal van een gewone huiselijke tragedie in iets veel interessanter: een mysterie, een raadsel dat steeds weer voor nieuwe krantenkoppen zorgde en maandenlang tot ieders verbeelding sprak.

Alicia zweeg – maar ze zei toch iets. Via een schilderij. Ze begon eraan toen ze uit het ziekenhuis werd ontslagen en onder huisarrest werd geplaatst tot het proces zou beginnen. De door de rechtbank aangestelde psychiatrisch verpleegster zei dat Alicia nauwelijks at of sliep – het enige wat ze deed, was schilderen.

Normaal gesproken was Alicia weken, zelfs maanden, met voorbereidingen bezig voordat ze aan een nieuw schilderij begon. Ze maakte eerst talloze schetsen, speelde met de compositie, experimenteerde met kleur en vorm – het was net een zwangerschap gevolgd door een slepende bevalling waarbij elke penseelstreek nauwgezet op het doek werd aangebracht. Nu was haar creatieve proces drastisch veranderd: ze voltooide dit schilderij binnen een paar dagen na de moord op haar man.

Voor veel mensen was dit reden genoeg om haar schuldig te bevinden. Dat ze zo kort na de dood van Gabriel naar haar atelier was teruggekeerd, was voor hen een teken van opmerkelijke ongevoeligheid. Het wees op een monsterlijk gebrek aan berouw van een koelbloedige moordenaar.

Misschien. Maar laten we niet vergeten dat Alicia Berenson, ook als ze een moord had gepleegd, nog altijd een kunstenares was. Het is niet meer dan logisch – in mijn ogen in elk geval – dat ze houvast zocht bij haar tubes verf en penselen om haar gecompliceerde emoties op het doek tot uiting te brengen. Ik vond het niet verwonderlijk dat het schilderen haar juist nu zo makkelijk afging; als verdriet ooit makkelijk is te noemen.

Het schilderij was een zelfportret. Ze zette de naam linksonder op het doek, in lichtblauwe Griekse letters.

ALKESTIS.

Alkestis is de heldin uit de Griekse mythologie. Een liefdesverhaal van het droevigste soort. Alkestis offert vrijwillig haar leven op voor haar echtgenoot, Admetus, door in zijn plaats te sterven als niemand anders ertoe bereid blijkt te zijn. Wat deze aangrijpende mythe over zelfopoffering te maken had met Alicia's situatie, was niet duidelijk. De ware betekenis van de zinspeling bleef lange tijd voor me verborgen. Tot de waarheid op een goede dag aan het licht kwam...

Maar ik ga te snel. Ik loop op de zaken vooruit. Ik moet bij het begin beginnen en de gebeurtenissen voor zich laten spreken. Ik mag ze niet inkleuren of verdraaien, en geen leugens vertellen. Ik zal stap voor stap te werk gaan, langzaam en behoedzaam. Maar waar moet ik beginnen? Ik zou mezelf moeten voorstellen, maar misschien nog niet nu; per slot van rekening ben ik niet de held van dit verhaal. Het gaat om Alicia Berenson, dus ik moet bij haar beginnen – en bij de *Alkestis*.

Het schilderij is een zelfportret van Alicia in haar atelier, in de dagen na de moord. Ze staat voor een schildersezal, een penseel in haar hand. Ze is naakt. Haar lichaam is in ongenadig detail afgebeeld: lange, rode lokken vallen over haar magere schouders, blauwe aderen zijn zichtbaar onder transparante huid, verse littekens op beide polsen. Ze heeft een penseel tussen haar vingers. Er druipt rode verf af, of is het bloed? Ze is afgebeeld terwijl ze

aan het schilderen is, en toch is het doek blanco, net zo leeg als haar gezicht. Ze kijkt over haar schouder en staart ons aan. Mond open, lippen uiteengeweken. Woordeloos.

Jean-Felix Martin, de manager van de kleine galerie in Soho die Alicia vertegenwoordigde, had het aanvechtbare, door velen als macaber en op sensatie beluste besluit genomen de *Alkestis* tijdens de rechtszaak tentoon te stellen. Dat de kunstenares in de beklagdenbank zat voor de moord op haar man, zorgde ervoor dat er voor het eerst in de lange geschiedenis van de galerie mensen in de rij stonden om binnen te komen.

Ik wachtte samen met alle andere ziekelijk nieuwsgierige kunstminnaars geduldig mijn beurt af in het neonrode licht van de sekswinkel die in het pand ernaast was gevestigd. Een voor een schuifelden we naar binnen. Eenmaal in de galerie werden we naar het schilderij geleid, als een nerveuze drom die zich op een kermis een weg zoekt door het spookhuis. Uiteindelijk was ik aan de beurt en kwam ik tegenover de *Alkestis* te staan.

Ik bestudeerde het schilderij, bestudeerde Alicia's gezicht, probeerde de blik in haar ogen te interpreteren, te begrijpen, maar het portret vertelde me niets. Alicia staarde terug, een blanco masker, onleesbaar, ondoorgrondelijk. Ik kon in haar uitdrukking onschuld noch schuld ontdekken.

Andere mensen hadden geen moeite haar te doorgronden.

'Het kwaad in eigen persoon,' fluisterde de vrouw achter me.

'Zeg dat wel,' zei haar metgezel. 'Koelbloedig secreet.'

Een beetje onbillijk, vond ik, aangezien nog bewezen moest worden dat Alicia het had gedaan. Al was het een voor de hand liggende conclusie. De roddelpers had haar vanaf het begin als boosdoener afgeschilderd: een femme fatale, een zwarte weduwe. Een monster.

De feiten, voor zover bekend, waren helder: Alicia had in haar eentje bij het lichaam van Gabriel gestaan; haar vingerafdrukken waren de enige die op het pistool stonden. Er had nooit twij-

fel bestaan dat zij Gabriel had vermoord. *Waarom* ze dat had gedaan, bleef echter een raadsel.

De moord werd door de media uitgebreid besproken. In de kranten, op de radio en in praatprogramma's op de televisie werden theorieën uiteengezet. Deskundigen werden opgetrommeld om Alicia's daden te verklaren, te veroordelen, of te rechtvaardigen. De een dacht dat ze het slachtoffer van huiselijk geweld moest zijn geweest, totdat de spreekwoordelijke laatste druppel haar had doen exploderen. Een andere theorie ging over een fataal geworden seksspelletje – want was haar man niet vastgebonden geweest? Weer anderen vroegen zich af of Alicia niet gewoon door ouderwetse jaloezie tot haar daad was gedreven – er moest een andere vrouw in het spel zijn geweest. Maar tijdens het proces werd Gabriel door zijn broer beschreven als een toegewijde echtgenoot die dolverliefd was op zijn vrouw. Geld dan? Maar Alicia was niet beter geworden van zijn dood; zij had geld van zichzelf, een fortuin dat ze van haar vader had geërfd.

En zo ging het maar door, eindeloze speculaties – geen antwoorden, alleen meer vragen – over Alicia's beweegredenen en haar zwijgen. *Waarom* weigerde ze te spreken? Wat betekende het? *Verborg* ze iets? *Beschermde* ze iemand? Zo ja, wie? En *waarom*?

Ik weet nog goed dat ik vond dat terwijl iedereen over Alicia sprak, schreef en discussieerde, er te midden van al die chaos een leemte was. Een stilte. Een sfinx.

De rechter had weinig op met Alicia's hardnekkige weigering te spreken. Onschuldige mensen, aldus de edelachtbare Justice Alverstone, hadden de neiging hun onschuld herhaaldelijk luidkeels te verkondigen. Alicia deed er niet alleen het zwijgen toe, maar gaf geen blijk van berouw. Ze liet geen traan gedurende het proces – een feit dat door de pers uitentreure werd besproken. Haar gezicht bleef onbewogen. Koud. Bevroren.

De advocaat van de verdediging had geen andere keus dan ontoerekeningsvatbaarheid te pleiten: het was bekend dat Alicia al

sinds haar prille jeugd aan psychische stoornissen leed. De rechter wees het merendeel van de getuigenissen daarover af als de auditu-verklaringen, maar liet zich uiteindelijk overreden door professor Lazarus Diomedes, hoogleraar forensische psychiatrie aan het Imperial College, en medisch directeur van The Grove, een tbs-kliniek in het noorden van Londen. Professor Diomedes pleitte dat Alicia's weigering tot spreken wees op diepgaande psychologische nood, en dat ze overeenkomstig moest worden gevonnist.

Het was een wat omslachtige manier om te zeggen wat psychiaters niet graag ronduit beweren: Diomedes zei dat Alicia krankzinnig was.

Het was de enige logische verklaring: waarom zou je anders de man van wie je hield aan een stoel vastbinden en hem van korte afstand in zijn gezicht schieten? En daarna geen berouw tonen, geen uitleg geven, geen woord uiten? Ze moest wel krankzinnig zijn.

Dat kon niet anders.

Uiteindelijk besloot de rechter het pleidooi voor ontoerekeningsvatbaarheid te accepteren en adviseerde hij de jury dat ook te doen. Alicia werd opgenomen in The Grove, onder toezicht van professor Diomedes, de hoogleraar wiens getuigenis zoveel invloed had gehad op de rechter.

Als Alicia niet krankzinnig was – dat wil zeggen, als haar zwijgen slechts toneel was, een spel gespeeld voor de jury – had haar opzet vruchten afgeworpen. Er was haar een langdurige gevangenisstraf bespaard gebleven, en als ze volledig zou herstellen, werd ze mogelijk na een paar jaar uit de kliniek ontslagen. Moest ze nu dan niet een begin maken met dat gefingeerde herstel? Af en toe een woordje zeggen, en allengs steeds meer? Stukje bij beetje tekenen gaan vertonen van een vorm van berouw? Maar nee. Weken werden maanden en uiteindelijk jaren, en Alicia volhardde in haar zwijgen.

Er was niets dan stilte.

Toen er niets meer te ontdekken viel, en er niets werd onthuld, verloren de teleurgestelde media hun belangstelling voor Alicia Berenson. Zij werd opgenomen in de gelederen van de moordenaressen die kortstondige bekendheid hadden genoten; de vrouwen wier gezicht werd onthouden, maar wier naam niet.

Maar ze werd niet door iedereen vergeten. Sommige mensen – onder wie ikzelf – bleven gefascineerd door de mythe van Alicia Berenson en haar aanhoudende zwijgen. Voor mij, als psychotherapeut, was duidelijk dat ze aan de dood van Gabriel een ernstig trauma had overgehouden; haar zwijgen was daarvan een bewijs. Uit onvermogen te verwerken wat ze had gedaan, was ze na een hikje tot stilstand gekomen, als een auto met motorpech. Ik wilde haar helpen opnieuw te starten, haar verhaal te vertellen, te helen en weer gezond te worden. Ik wilde haar genezen.

Het is niet mijn bedoeling mezelf op de borst te kloppen, maar ik achtte mijzelf bij uitstek gekwalificeerd om Alicia Berenson te helpen. Als forensisch psychotherapeut ben ik gewend om met de zwaarst beschadigde, meest kwetsbare leden van de maatschappij te werken. Iets in Alicia's verhaal sprak me persoonlijk aan – ik voelde vanaf het begin een diepe empathie met haar.

Jammer genoeg werkte ik toen nog in Broadmoor, waardoor het behandelen van Alicia een ijdele fantasie zou zijn, en had moeten blijven, ware het niet dat het lot zich ermee had bemoeid.

Bijna zes jaar nadat Alicia in The Grove was opgenomen, zocht men daar iemand voor de functie van forensisch psychotherapeut. Toen ik de advertentie zag, wist ik dat ik geen andere keus had. Ik volgde mijn instinct en solliciteerde naar de baan.

Mijn naam is Theo Faber. Ik ben tweeënveertig jaar oud en ik ben psychotherapeut geworden omdat ik totaal verkloot was. Dat is de ware reden, al heb ik dat tijdens het sollicitatiegesprek niet gezegd, toen me de vraag werd gesteld.

‘Waardoor is uw belangstelling voor psychotherapie gewekt?’ vroeg Indira Sharma. Daarbij keek ze me aan over de rand van haar uilenbril.

Indira werkte als consulterend psychotherapeut in The Grove. Ze was achter in de vijftig, had een knap, rond gezicht en lang zwart haar dat was doorweven met grijs. Ze bood me een glimlachje, alsof ze wilde zeggen dat dit een eenvoudige vraag was, een simpel boogballetje om op te warmen voor de lastiger kwesties die zouden volgen.

Ik aarzelde. Ik voelde dat de andere leden van het panel naar me keken en hield bewust oogcontact met Indira toen ik mijn ingestudeerde antwoord oplepelde, een aandoenlijk verhaaltje over hoe ik als tiener parttime in een verzorgingstehuis had gewerkt, hoe daar mijn belangstelling voor psychologie was gewekt en hoe dat uiteindelijk was uitgemond in een postdoctorale opleiding in psychotherapie, blabla.

‘Ik wilde mensen helpen,’ zei ik, mijn schouders ophalend. ‘Daar komt het eigenlijk op neer.’

Wat je reinste onzin was.